

UDK 314.116/.117(497.11)"1953/2011" ;
911.37(497.11)

Оригиналан научни рад

Original scientific work

Тереза Нанаши**СТАНОВНИШТВО КАО ОСНОВА ПРОСТОРНО-
ФУНКЦИОНАЛНОГ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ ГРОЦКА**

Извод: У раду је дата анализа релевантних демографских показатеља који су детерминисали просторно-функционални развој насеља општине Гроцка. Настанак и развој насеља општине Гроцка током историје био је условљен природним и социо-економским факторима. Насеља су мењала своја демографска, функционална и физиономска обележја. Циљ рада је сагледавање просторно-функционалне трансформације насеља. Демографском анализом (промене у кретању, размештају и структурама становништва) дошло се до сазнања о квантитативним и квалитативним карактеристикама становништва општине, битним за сагледавање просторно-функционалног развоја.

Кључне речи: функционални развој, просторни размештај, Гроцка, становништво

Abstract: This paper discusses the analysis of relevant demographic indicators that had determined spatio-functional development of settlements in the municipality of Grocka. The formation and development of settlements in the municipality of Grocka during the history has been conditioned by natural and socio-economic factors. The settlements have been changing their demographic, functional and physionomic characteristics. The aim of this work is an overview of spatio-functional transformation of the settlements. With demographic analysis (changes in movement, deployment and structures of population), we came to the knowledge of qualitative and quantitative characteristics of the population of the municipality, important for the overview of spatio-functional development.

Key words: functional development, spatial distribution, Grocka, population

Увод

Општина Гроцка географски припада Београдском подунављу, а административно и функционално региону Београда. Територија општине захвата источни део београдске територије, на десној обали Дунава (24 km обале), који обухвата басене речних сливова Бегљице и Болечице. Са површином од 289,24 km² и 15 насеља општина Гроцка се налази у источном делу административног подручја града Београда, а граничи се са 7 општина: Палилулом и Звездаром на северу, Вождовцем на западу, Сопотом на југозападу, Младеновцем на југу, Смедеревом на југу и југоистоку, Кови-

ном на истоку и Панчевом на истоку и североистоку. Општина Гроцка има повољан географски положај, на шта утиче међународна пловна река Дунав, град Београд, као и контакт Шумадијског побрђа и Панонског басена. Општина има и веома повољан саобраћајни положај (два европска коридора X и VII). Аутопут Београд-Ниш и железничка пруга Београд-Пожаревац главне су саобраћајнице које од Београда прелазе у Моравску долину, пролазе кроз подручје општине долинама Завојничке реке и реке Раље. Насеља општине су међусобно добро саобраћајно повезана дуж пута Београд-Смедерево и Београд-Младеновац. Територија општине Гроцка чини 9,0% територије града Београда, а са 83907 становника према попису 2011. године има учешће од 5% у укупној популацији главног града. Густина насељености становништва општине Гроцка од 290 ст./ km², што је за 1,7 пута мање у односу на укупну густину насељености становништва града Београда 2011. године (517,9 ст./ km²).

Близина Београда, односно административна и функционална припадност његовој територији, положај на десној обали Дунава, добра саобраћајна повезаност насеља општине Гроцка са многим регионалним центрима у Републици Србији, бројни природни и антропогени ресурси, пружају велике могућности просторно-функционалног развоја насеља општине Гроцка у односу на насеља других општина Србије. Општина Гроцка у свом саставу има 15 насеља: Бегалица, Болеч, Брестовик, Винча, Врчин, Гроцка, Дражањ, Живковац, Заклопача, Калуђерица, Камендол, Лештане, Пударци, Ритопек и Умчари.

Мрежа насеља општине

Просторно-функционални развој мреже насеља условљен је демографским и социо-економским факторима доведених у контекст функција насеља и насељског система. Процес урбанизације деловао је на демографски и просторно-функционални развој насеља општине Гроцка у последњих неколико деценија. Повољан географски, посебно саобраћајни положај, такође је утицао на развој насеља општине. Територија данашње општине Гроцка има далеку историјско-демографску прошлост. Демографски развитак био је под директним утицајем природних карактеристика географског положаја и историјских дешавања. Повољне физичко-географске карактеристике утицале су да овај крај буде насељен још у најстарија времена. Насеља општине Гроцка су се кроз историју формирала још око 7000. година пре наше ере, у доба раног неолита, о чему сведоче археолошка налазишта у насељу Дубочају, Винчи и Брестовику. Први пут се насеља званично јављају у турским пописима становништва 1528. и 1564. године, Болеч под називом Болечица, Врчин под називом Хрчин, Лештане-Лештани, Пударци, Ритопек, Умчари-Умчар.

Прво помињање општинског центра Гроцка у писаној форми било је у деветом веку под именом Градец. Она је за време турске владавине имала важан стратегијски и саобраћајни значај, као прва постаја од Београда на Цариградском друму. Гроцка је у то време била средиште про-визора (управитеља) и припадала је београдском дистрикту. Аустријском окупацијом 1717. године Гроцка је, осим Београда, добила снажно залеђе директним повезивањем преко Дунава са Аустријом. То је било од значаја за њен економски и културни успон.

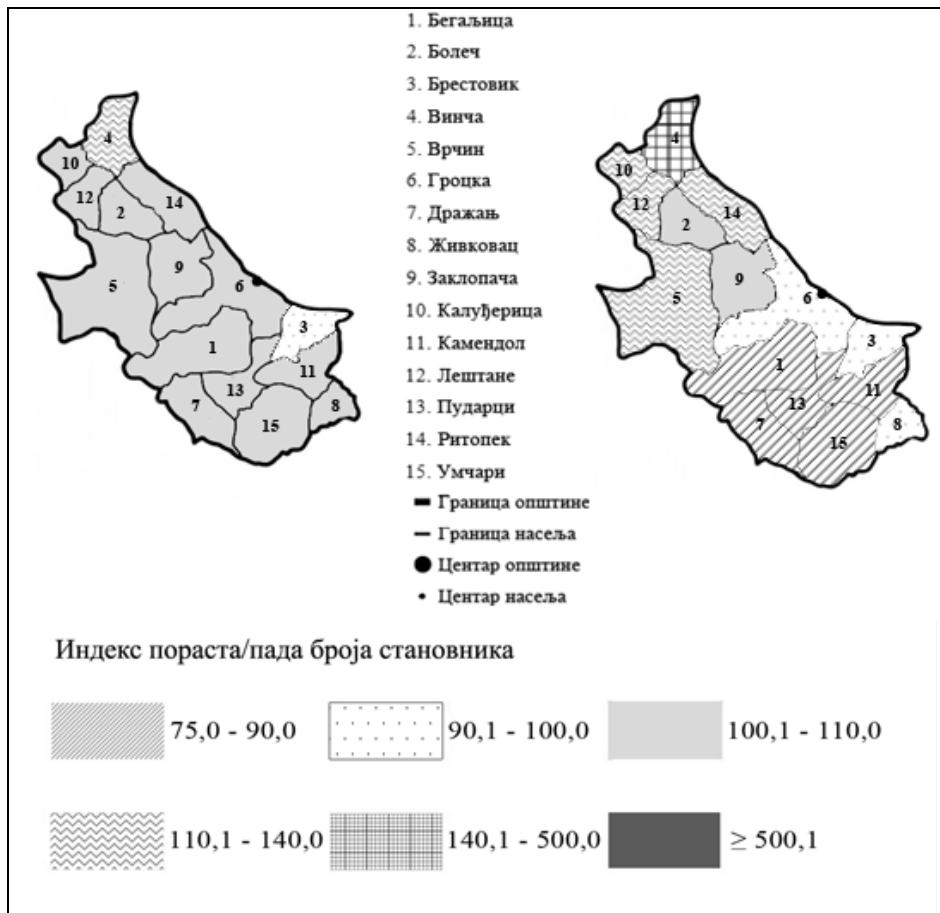
Просторно-функционална повезаност насеља општине Гроцка током различитих историјских периода се мењала, на шта су утицали бројни фактори развоја. Промене територијалне организације односиле су се на прикључивање насеља или делова насеља већ постојећим насељима, спајањем насеља или променом назива насеља. Мрежа насеља настала је на основу економских, социјалних, функционалних и просторних веза и односа чинећи органску целину.

Демографски развитак насеља

Кретање укупног броја становника општине Гроцка карактерише константан пораст са 28297 (1948. год.) на 83907 становника (2011. год.). Процес индустријализације од 1971. године захвата уже градско подручје Београда и његов приградски прстен, у чији састав улазе насеља на крајњем северу општине Гроцка. То доводи до удвостручавања броја становника у поменутиим насељима општине тј. популационе експанзије. Градско насеље Гроцка карактерише тренд пораста броја становника од 1948. год. са 2927 на 8632 становника 2002. год. и благи пад у последњем међупописном периоду на 8441 становника. Учешће градског у укупном становништву незнатно је опало са 10,3% 1948. на 10,1% становника 2011. године. Међутим, чињеница је да је раст градског становништва био константан и усклађен са растом укупног броја становника општине Гроцка. Број становника у осталим (сеоским) насељима порастао је са 25370 (1948. год.) на 75466 (2011. год.). Учешће становништва осталих насеља у укупном износу је 1948. године 89.6% а 2011. 89.9%.

На кретање броја становника, поред апсолутних вредности, указујемо подацима индекса пораста становништва. Они потврђују да су од 1948. године насеља општине Гроцка пролазила кроз просторно груписање. У јужном делу општине, где су насеља удаљенија од општинског центра, вредности индекса пораста су знатно ниже, док насеља северног дела, која гравитирају ка централним општинама Београда (језгро-периферија) и која се налазе око општинског центра, имају највише вредности индекса пораста. Насеља са највећим индексом пораста током читавог периода, јесу она која припадају поменутој групи северног дела општине: Калуђери-

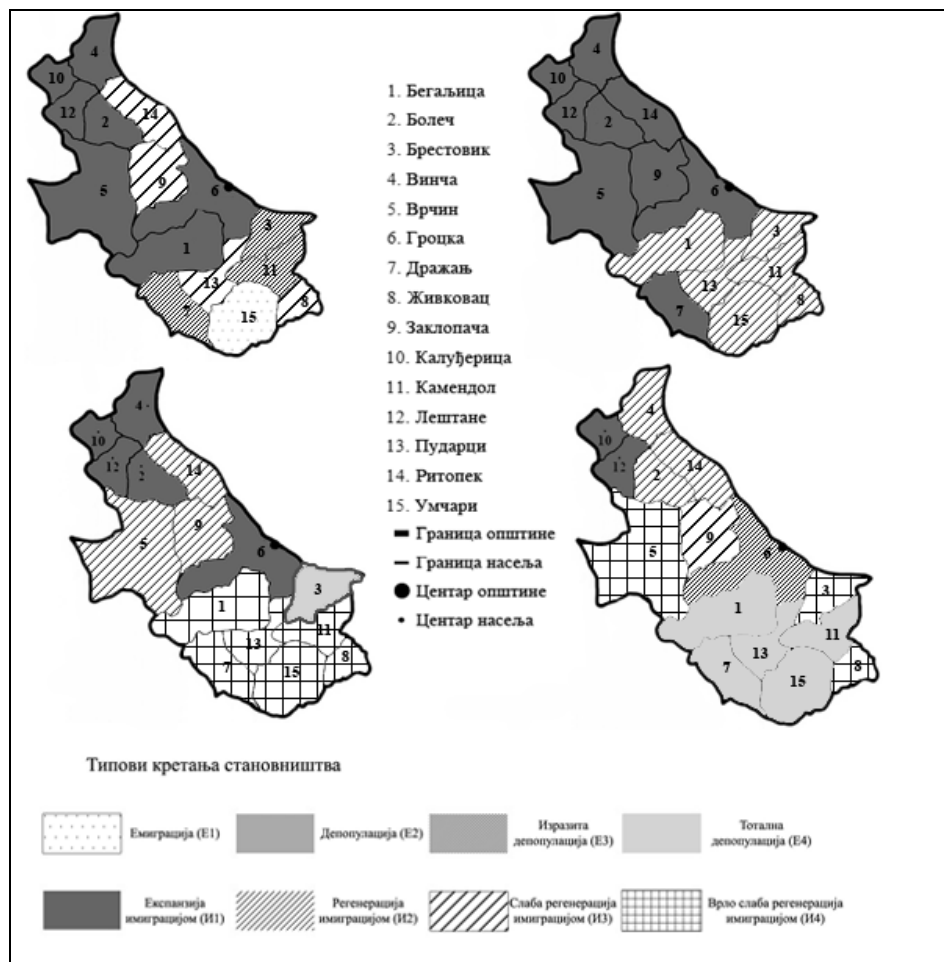
ца, Лештане и Болеч, са индексом вишим од 500,1. Насеља Винча, Врчин и Гроцка у 2011. години бележе нешто ниже вредности индекса (140,1-500,0). Диспропорционални њима су насеља Умчари, Пударци, Камендол, Дражањ и Бегаљица, са вредностима истог показатеља у интервалу 60,1-100,0, који су последица положаја на крајњем југу општинске територије.

Слика 1. – Индекси пораста броја становника општине Гроцка, по насељима, 1953/48. и 2002/2011. година

Кретање броја становника општине Гроцка у временском периоду 1971-1981. године објашњава се интензивном идустијализацијом Београда и премештањем становника у насеља око индустријских центара. Од 1981. године природни приштај је негативан у девет насеља, док је миграциони салдо позитиван у свим насељима општине. Вредности природног прираштаја прате просторни положај насеља, највише су у најсевернијим

насељима (Калуђерица 14,5‰) а најниже тј. негативне у најјужнијим насељима (Камендол -3,9‰). Ове промене нису утицале на пад броја становника, јер кретање је било позитивно у свих петнаест насеља. Прираштај имиграцијом је у овом периоду био кључан за раст и позитиван демографски развитак општине Гроцка.

Слика 2. – Типови кретања становништва општине Гроцка, 1971/81, 1981/91, 1991/02. и 2002/11. година

Деведесетих година под утицајем имиграционих процеса, који су у фази слабљења, и негативног природног прираштаја, у већини насеља општине Гроцка долази до демографског пражњења (укупно 7). Због лошијих економских услова 6 насеља има негативни миграциони салдо. Слабљење

имиграционог импулса настављено је и у 2011. години када се бележи знатно нижи механички прилив у односу на предходних десет година. Укупан миграциони салдо осталих насеља општине је износио 6.4 ‰ у периоду 2002-2011. године, а за раздобље 1991-2002. године (13.8 ‰), док је у градском насељу након позитивног миграционог салда (4.2 ‰) забележена негативна вредност овог показатеља (-11.6 ‰) за исти временски период.

Довођењем у везу промена у укупном кретању становништва са променама у његовим природним и миграционим компонентама, одређује се тип кретања становништва општине у целини и појединих насеља посебно.¹

Компонента демографског раста која преовлађује у популационој динамици општине Гроцка у последњем анализираном периоду је миграциона, са негативним билансом. У овом међупописном периоду 6 насеља је претрпело драстичне промене и из имиграционог прешло у емиграциони тип кретања становништва. Депопулациони простори обухватају центар општине и насеља њеног јужног дела. Разлог за емиграцију у централним насељима општине, која по правилу не би требало да буду захваћена овим процесима, је стагнација у развоју урбаних насеља. Интензивна депопулација је заступљена у насељима која захватају јужни део општине: Дражањ, Пударци, Умчари и Камендол, у којима је негативни природни прираштај имао више удела од константног исељавања у последњем међупописном периоду. Калуђерица и Лештане се одликују констатним интензивирањем процеса имиграције, који траје још од 1971. године. Истим процесом, али нешто слабијег интензитета, одликују се и следећа насеља: Заклопача, Врчин, Винча, Брестовик и Болеч. Она се налазе у зони конвергентних дневних миграцији због близине Београдском ноду коме гравитирају, што их чини привлачним за живот. У Брестовику и Врчину број становника је опао под утицај негативног тренда природног прираштаја, иако је у овим насељима миграциони салдо позитиван.

Демографске детерминанте мреже насеља

Процес социо-економског преображаја Србије, заснован на динамичним променама у просторној и социјалној покретљивости становништва из сеоских у градска насеља, из слабије развијених у више развијена подручја и из примарних у секундарне и терцијарне делатности, у периоду 1971-2011. године, утицао је на промену у структури насеља према демо-

---

¹ За одређивање општих модела кретања становништва користи се типологија М. Фригановића и Р. Павића (1973.), на основу које се може се издвојити осам категорија општег кретања становништва: емиграција (Е1), депопулација (Е2), изразита депопулација (Е3), тотална депопулација (Е4), експанзија имиграцијом (И1), регенерација имиграцијом (И2) и врло слаба регенерација имиграцијом (И4).

графској величини. Административна и функционална припадност територији града Београда и подунавским општинама, којима се даје шири значај будућег економског развоја, утицала је на промене у демографској величини насеља општине Гроцка.

Према демографској величини издвајају се три категорије сеоских насеља: *Мала насеља* (мање од 500 становника); *Средња насеља* (500-1000 становника) и то у варијантама: *Средња мања* (500-749 становника), *Средња већа* (750-999 становника); и *Велика насеља* са више од 1000 становника.

Општину Гроцка чини 1 градско и 14 осталих насеља. Градско насеље Гроцка карактерише апсолутни пораст броја становника у периоду 1971-2011. године (са 4956 на 8441), али смањено учешће у укупном становништу општине, са 14,0% на 10,1%. Од 14 осталих насеља једино је у насељу Живковац у интервалу 1971-2011. године забележен број становника мањи од 500. У последњем међупописном периоду опадањем броја становника са 1213 на 964 насеље Камендол сврстано је у категорију насеља од 750-999 становника. Осталих 12 насеља броје више од 1000 становника. Ова насеља карактерише апсолутни пораст, са 29916 на 74131 становника, и повећано учешће у укупном становништу општине, са 84,8% на 88,8%. Рецесија учешћа градског и скок учешћа становништва осталих насеља у укупном, резултат је позитивног природног и миграционог кретања у овим насељима.

Табела 1. – Структура насеља по демографској величини, 1971-2011. година

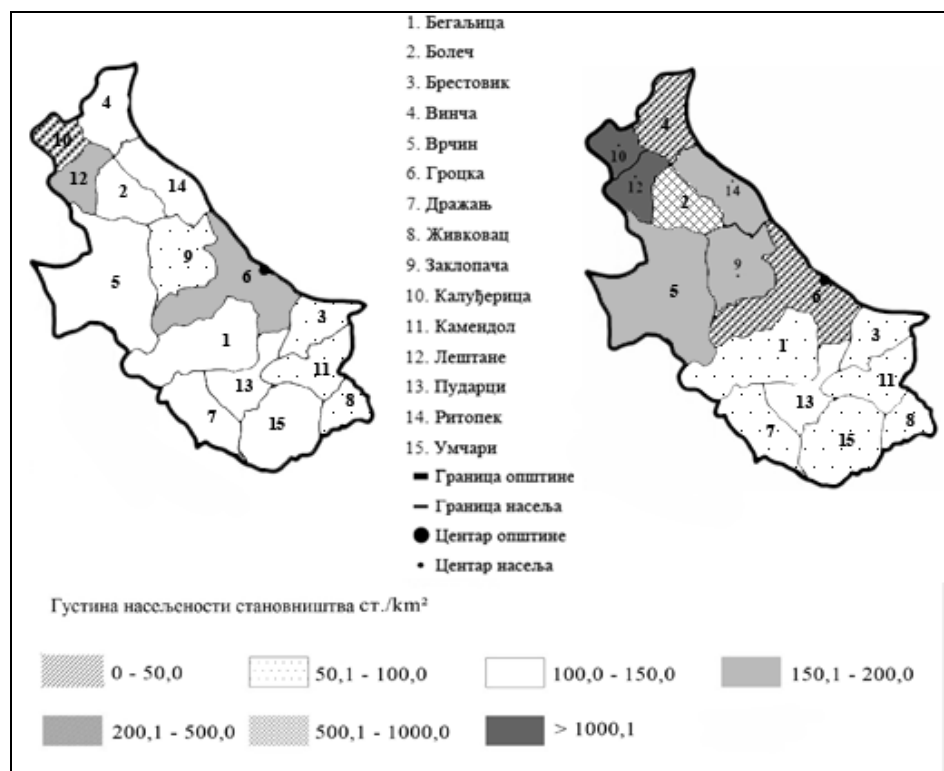
Год.	Градска			Остала насеља												Укупно				
				0-499			500-749			750-999			1000 и више							
	Бр. нас.	Бр. ст.	%	Бр. нас.	Бр. ст.	%	Бр. нас.	Бр. ст.	%	Бр. нас.	Бр. ст.	%	Бр. нас.	Бр. ст.	%	Бр. нас.	Бр. ст.	%		
1971	1	4956	14,0	1	404	1,1	0	0	0	0	0	0	0	0	13	29916	84,8	15	35276	100
1981	1	6394	11,7	1	420	0,8	0	0	0	0	0	0	0	0	13	47785	87,5	15	54599	100
1991	1	7642	11,0	1	438	0,6	0	0	0	0	0	0	0	0	13	61368	88,4	15	69448	100
2002	1	8632	10,7	1	387	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	13	71252	88,8	15	80271	100
2011	1	8441	10,1	1	371	0,4	0	0	0	1	964	1,1	12	74131	88,3	15	83907	100		

Извор: Документациони материјал Републичког завода за статистику, Београд

Разлог што се број великих насеља смањено на рачун повећања броја средњих насеља је демографско уситњавање. Репрезентативан пример за то је насеље Камендол, које је 2011. године сврстано у насеља средње насељености, док је 2002. године припадало насељима са преко 1000 становника. Разлог његовог реструктурирања је негативни природни прираштај и негативни салдо миграција, што је условило и депопулацију у овом месту. У популационој анализи уочавају се насеља са већим бројем становника од про-

сечног. По попису 1971. године просечна величина насеља износила је 2352 становника. Само 4 насеља од 15 имала су већи број становника од просечног (Бегљица, Врчин, Гроцка и Умчари). По пописима број становника је растао, као и просечне величине насеља. Узимајући у обзир попис 2011. године (просек 5593.8 становника), насеља приградског подручја Београда Болеч, Винча, Врчин, Калуђерица и Лештане, као и сам центар Гроцка, имала су током задња 3 пописа већи број становника у односу на просек. То су насеља са значајним централним функцијама у оквиру општине.

Процес редистрибуције становништва и успостављање просторно-демографских односа, посматрано преко промена у густини насељености у периоду 1948-2011. године, има за последицу зонални распоред становништва.

Слика 3. – Густина насељености становништва општине Гроцка, 1971–2011. година

Густина насељености показује зоне концентације становништва око општинског центра у насељима на северу општине и смањену концентрацију крећући се од центра општине ка југу. Од 1971. године, у зони слабе насељености до 50,1 ст./km², није издвојено нити једно насеље. Зона сред-

ње насељености можда и најбоље указује на карактеристике кретања становника, те се до 2002. године у овој зони број насеља смањивао на рачун зоне велике насељености, која је бројала сваких десет година све већи број насеља. Међутим, са 2 насеља 1991. године у зони средње насељености, број се повећава на 3 насеља у 2002. години, а затим и на 6 насеља 2011. године. Пад броја становника у насељима на југу општинске територије, негативни природни прираштај и изложеност емиграционим процесима, условљава пораст насеља са смањеним бројем становника и густином насељености у интервалу од 50,1 до 100. Насупрот овоме, тренд пада броја становника условљава смањење броја насеља у зони велике насељености, којој 1971. године припада десет насеља, а 2011. године само четири. Зони суперконцентрације од 1991. до 2011. године припада 5 насеља која имају више од 200,0 ст./km². У насељу Калуђерица током анализираних пописних година бележи се највећа густина насељености: 212,1 ст./km² (1971), 2036,2 ст./km² (1991) и 2989,3 ст./km² (2011). Концентрација становништва у насељима општине Гроцка се до сада кретала ка централним и северним деловима општинске територије услед процеса урбанизације, развоја делатности, саобраћајне повезаности са београдским општинама, док је са друге стране услед процеса деаграризације и депопулације у јужним насељима општине број становника опадао, па је долазило до њихове трансформације. Поларизација између насеља постаје све већа, а близина београдског центра утиче на смањење просечне густине насељености у осталим насељима југа општине. Исто тако, зато што се општина ипак налази у приградској зони београдског нодуса, иако ће се тренд демографског пражњења сигурно наставити и у наредном периоду, не би требало да дође до гашења неког од ових насеља (Тошић, Д., Невенић, М., 2007).

Функционална детерминаната мреже насеља

Функционалне детерминанте чине другу групу битних чинилаца мреже насеља општине. Насеља на територији општине Гроцка прошла су кроз различите фазе функционалног развоја, јер су природни услови и друштвено-историјска кретања утицали су на развој пољопривреде овог подручја. Положај у приобаљу Дунава, брежуљкаст рељеф са доста присојних падина, повољни климатски услови, повољан педолошки састав земљишта и близина Београда и Смедерева, пружају велике погодности за специјализовану аграрну производњу. На развој воћарства и виноградарства, које представља традицију Грочанског подунавља, снажан утицај имао је и популациони раст Београда, који се испољава кроз врсту, обим и ефекат пољопривредне производње. Развој непољопривредних делатности, смањене потребе за радном снагом у пољопривреди услед осавремењивања рада, недовољно економско улагање у ову грану делатности, неповољан социо-

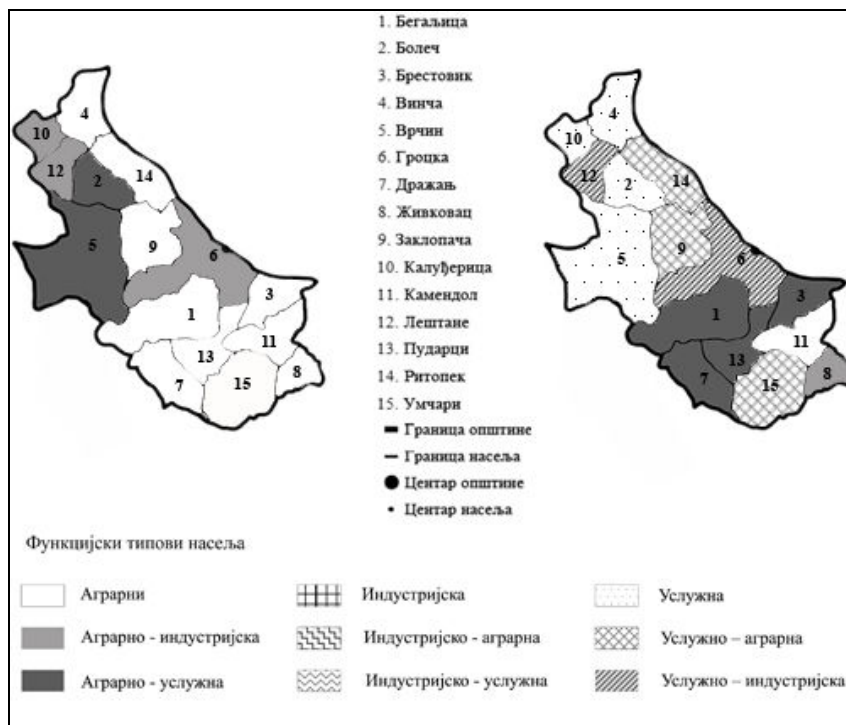
економски статус становништва које се бави и живи од пољопривреде, утицали су на трансфер знатног дела пољопривредног становништва у непољопривредне делатности најинтензивније у периоду 1991-2011. године.

Као и у великом делу Србије, тако и на територији општине Гроцка, у време индустријске урбанизације, концентрације становништва и функција у општинском центру, дошло је до процеса функционалне трансформације насеља појединачно и њихове мреже у целини. До седамдесетих година прошлог века само је општински центар имао полифункционални карактер, док су остала насеља била већином монофункционална, са доминацијом активног становништва у примарним делатностима. Мали број села имао је развијене спољне тј. централне функције. Из домена јавносоцијалне инфраструктуре развијано је основно образовање са релативно дисперзним размештајем школских објеката у складу са размештајем школообавезног контингента становништва. Села се данас функционално трансформишу под директним или индиректним утицајима развоја функција општинског центра, условљеног регионалним положајем. Функционална диференцијација општинске територије и диверзификација функција насеља одвија се у условима запошљавања становништва у непољопривредним делатностима, те постепеног развоја и нешто дисперзнијег распореда објеката јавносоцијалне инфраструктуре у сеоским подручјима (Тошић, Д., Крунић, Н., Милијић, С., 2009).

Функционална трансформација насеља базирана је на промени у структури делатности становништва које обавља занимање. Модел по коме се прате промене функцијских односа и веза заснован је на утврђивању промена у структури активног становништва према делатности и насељу. Применом модела можемо издвојити девет функционалних типова насеља, на основу учешћа активног становништва у појединим секторима делатности.

У општини Гроцка седамдесетих година преовлађавала су насеља аграрног типа. Од 1981. године смањује се број аграрних, а повећава број аграрно-услужних и услужно-индустријских насеља. Сукцесија броја чисто аграрних усклађена је преласком урбанизације из примарне у секундарну развојну етапу (Тошић, Д., 1999). Трансфер становништва ка делатностима услужног сектора (терцијаризација) од 1991. године утицао је да се број насеља која припадају услужном типу повећа (насеља северног дела општине). У овом периоду издваја се градски центар општине који је из типа аграрно-индустријски прешао у чисто аграрни тип. Београдска метрополитенска периферија постаје изузетно привлачна за привредне активности због могућих дневних флукуација радне снаге. Управо су у граничном појасу београдске агломерације са суседним општинама, које имају боље саобраћајне и комуникационе везе са окружењем, ефикасну предузетнички и инвестиционо оријентисану локалну управу, концентрисане значајне економске активности (Војковић, Г., Милетић, Р., Милановић, Д., 2010). Деаграризација у по-

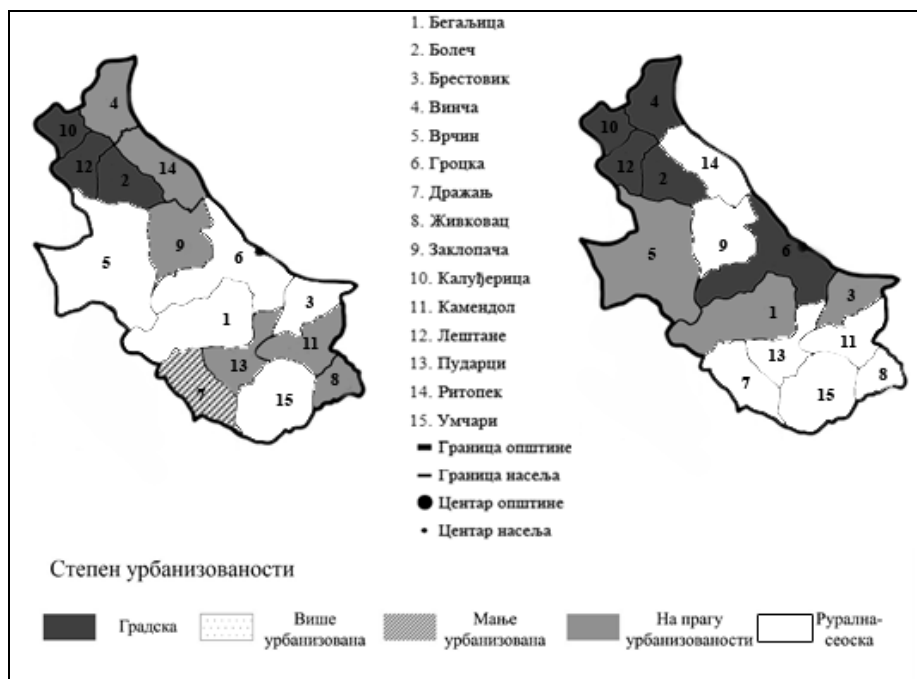
четној фази, каква је у овом периоду, има за последицу депопулацију насеља јужног дела општине. Део становништва који живи у осталим насељима приградских општина поседује пољопривредна газдинства од којих стиче одређену врсту додатног дохотка и економске сигурности. Разлози оваквог тренда виде се у погоршаним условима привређивања, значајном паду развијености српске привреде, смањењу броја запослених на територији београдског подручја, социо-економским приликама друштва у целини и др (Невенић, М., 2009). На основу уочене промене у структури активног становништва према делатности и трендова функцијских типова до 2002. године, у 2011. години можемо очекивати поделу општине на две целине: северну, чија насеља припадају услужним типовима, и јужну, у којој преовлађује становништво запослено у примарном сектору. Оваква поларизација се може избећи уколико се развије мрежа саобраћајница која би насеља на југу боље повезала како међусобом тако и са београдским центром. То би допринело и лоцирању економских активности које би деловале на преразмештај становништва у насеља на југу општине.

Слика 4. – Функцијски типови насеља 1971–2002. године

На основу модела заснованог на индикаторима о учешћу пољопривредног становништва у укупном, запосленог становништва у активном ста-

новништву и уделу домаћинстава са и без пољопривредног газдинства, идентификује се карактер и степен урбанизованости насеља, али се идентификују и типови социоекономског преображаја геопростора. По том моделу подручја се деле на: она са градским обележјима, насеља која имају прелазна обележја између града и урбанизованог простора, затим подручја која чине прелаз између урбанизованог простора и села, као и сеоска подручја.

Слика 5. – Насеља према нивоу урбанизованости 1991–2002. године

Реиндустријализација ових подручја резултирала је појачаном урбанизацијом насеља приградске зоне општине Гроцка и рурализацијом осталих насеља ове општине. Премештање производње из Београдског центра ка периферним насељима и њихова инфраструктурна опремљеност доводе до трансформације изазване смањењем удела пољопривредног становништва. Прво насеље које је било под утицајима стихијске урбанизације је насеље Калуђерица у периоду седамдесетих година. Дакле, прва фаза процеса урбанизације и њен утицај на трансформацију насеља општине Гроцка и промене у структурама становништва почела је седамдесетих година XX века. Жариште развоја градских функција насеља северног дела општине постаје привлачно за шире окружење, што доводи до раста броја становника на рачун општина у њиховом окружењу. Резултати добијени применом наведеног модела и параметра, према попису из 1991. године, показују да се на

основу степена урбанизације могу издвојити: 3 градска насеља (Болеч, Калуђерица и Лештане) која су у овој фази урбанизације представљала половине развоја општине, једно мање урбанизовано насеље (Дражањ), 6 насеља на прагу урбаности (Винча, Живковац, Заклопача, Камендол, Пударци и Ритопек) и 5 сеоских (Брестовик, Бегаљица, Врчин, Гроцка и Умчари). Пописом 2002. године, ширењем урбаног утицаја са северног дела општине, долази до промене степена урбаности насеља централног и јужног дела општине услед: смањеног учешћа пољопривредног становништва у укупном, повећања учешћа домаћинства без пољопривредног газдинства и смањења учешћа запосленог становништва у активном. Гравитациони утицај градских насеља има за последицу рурализацију насеља јужног дела општине. У том моменту рурално-сеоском типу припадало је 7 насеља (Дражањ, Живковац, Заклопача, Камендол, Пударци, Ритопек и Умчари), 3 насеља на прагу урбаности (Бегаљица, Брестовик и Врчин) и 5 градских насеља (Болеч, Винча, Гроцка, Калуђерица и Лештане, као потенцијални полови развоја).

Мрежа насеља општине Гроцка још увек пролази кроз процесе реструктурирања из руралног у градски степен. Ти процеси су у насељима ближим Београдском центру завршени, док се у наредном периоду на основу изнетих чињеница очекује прогнозирани општи тренд трансформације околних руралних насеља, односно смањење активног становништва које обавља пољопривредно занимање. Процес урбанизације иде заједно са преласком становништва у непољопривредне делатности, али је уз то неопходан развој саобраћајне мреже, што би довело до повезивања насеља аграрног окружења са општинским центром и насељима суседних општина. Овакав сплет околности утицао би и на дисперзију насеља Гроцке.

Закључак

Повољан географски положај, добра саобраћајна повезаност, административна и функционална припадност територији града Београда, утицали су на степен и правце трансформације насеља општине Гроцка, посебно током последње четири деценије. Демографски показатељи анализирани у овом раду указују да је примарни утицај на просторно-функционални развој општине Гроцка имао развој Београда, који је ширио своју зону утицаја у зону руралних насеља непосредног окружења. Реструктурирањем активног становништва у неаграрне делатности, интензивирањем дневних миграција становништва, као и променама у начину коришћења земљишта, сеоска насеља губе рурални идентитет. Савремени демографски, функционални и просторни развој насеља, посебно сеоских, у непосредној је вези са њиховим географским положајем, саобраћајном повезаношћу и близином већих градских насеља.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Војковић, Г., Милетић, Р., Миљановић, Д. (2010): Савремени демографско-економски процеси у простору београдске агломерације, *Гласник Српског географског друштва*, 90 (1), 215–235.
- Војковић, Г. (2007). *Становништво као елемент регионализације Србије*, Београд: Српско географско друштво.
- Девеџић, М. (2006). *О природном кретању становништва*, Београд: Завод за уџбенике, 1, 1–225.
- Живковић, Д., Јовановић, Ј. (2005): Концентрација укупног пољопривредног становништва на територији града Београда. *Демографија*, 2, 69–79.
- Живковић, Д., Јовановић, Ј. (2007): Метод компарације у картографском моделовању демографских показатеља. *Демографија*, 2, 29–36.
- Јаковљевић, Д. (2008). *Мрежа насеља у функцији израде просторног плана општине Гроцка*. Београд: Географски факултет, дипломски рад
- Јанчић, М. (2001). *Гроцка*. Група аутора, *Географска енциклопедија насеља Србије*. Географски факултет.
- Јовановић, Ј., Живковић, Д. (2008): Картографска унификација демографских показатеља, *Демографија*, 5, 35–42.
- Јовановић, Ј., Живковић, Д. (2009): Картографско моделовање густина насељености. *Демографија*, 4, 109–118.
- Невенић, М. (2009): Значај Београда у социо–економском развоју Србије, *Зборник радова, Географски факултет Универзитета у Београду*, 57, 123–138.
- Републички завод за статистику Србије (2009). *Демографска статистика 1971-2008*. Београд
- Пописне књиге. (1973). *Миграциона обележја према попису 1971*. Републички завод за статистику Србије. Београд.
- Пописне књиге. (1973). *Делатност према попису 1971*. Републички завод за статистику Србије. Београд.
- Пописне књиге. (1973). *Пољопривредно становништво према попису 1971*. Републички завод за статистику Србије. Београд.
- Пописне књиге. (1973). *Величина поседа и извори прихода домаћинстава према попису 1971*. Републички завод за статистику Србије. Београд.
- Пописне књиге. (2004). *Активност и пол према попису 2002*. Републички завод за статистику Србије. Београд.
- Пописне књиге. (2004). *Делатност и пол према попису 2002*. Републички завод за статистику Србије. Београд.
- Пописне књиге. (2004). *Пољопривредно становништво према попису 2002*. Републички завод за статистику Србије. Београд.
- Пописне књиге. (2004). *Миграциона обележја према попису 2002*. Републички завод за статистику Србије. Београд.
- Пописне књиге. (2004). *Упоредни преглед броја становника и домаћинстава 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991 и 2002*. Републички завод за статистику Србије. - Београд.

- Пописне књиге. (2004). *Домаћинства према поседовању пољопривредног газдинства и броју чланова према попису 2002*. Републички завод за статистику Србије. Београд.
- Стаменковић, С., Гатарих, Д. (2008): Неки просторно-демографски аспекти дневне интеракције Београда и околине, *Гласник Српског географског друштва*, 88(2), 45–50.
- Стаменковић, С., Гатарих, Д. (2009): Дневна интеракција радне снаге, ученика и студената Београда и шумадијског округа, *Демографија*, 4, 149–156.
- Танић, Ж. (1989). *Београдска предграђа и приградска насеља*. Београд Центар за социјална истраживања, Институт друштвених наука.
- Тошић, Д. (1999). *Просторно-функцијски односи и везе у нодалној регији Ужица*. Београд: Географски факултет, докторска дисертација
- Тошић, Д. (2007): Дневни урбани систем-просторни израз дневне миграције становништва, *Демографија*, 4, 163–176.
- Тошић, Д., Крунић, Н., Милијић, С. (2009): Истраживање просторне организације мреже насеља Јужног Поморавља у функцији израде просторног плана, *Демографија*, 6, 173–194.
- Тошић, Д., Невенић, М. (2007). Нодална регија инструмент просторно-функционалне организације. У *Зборник радова* (књ. 57). Београд: Српска академија наука и уметности–Географски институт „Јован Цвијић“
- Фенцарош, М. (2011). *Демографске детерминанте развоја насеља општине Рума*. Београд: Географски факултет, дипломски рад.
- Фригановић, М., Павић, Р. (1973). *Узроци и последице демографских промена у Хрватској 1961-1971*. Загреб: Институт за Друштвена истраживања у Загребу

Tereza Nanaši

POPULATION AS THE MAIN SPATIO-FUNCTIONAL DEVELOPMENT MUNICIPALITY OF GROCKA

Summary

Favorable geographical location, good transport connection, administrative and functional affiliation to the Belgrade area, have influenced the level and direction of transformation of settlements in the municipality of Grocka, especially during the last 4 decades. Demographic indicators that were analyzed in this paper point out that Belgrade had the primary influence in the spatio-functional development of the municipality of Grocka, and that it was spreading its zone of affect to the rural settlements in its immediate environment. With restructuring of population to non-agricultural activity, intensification of daily migrations, as well as changes in land use, rural settlements lose their rural identity. Contemporary demographic, functional and spatial development of settlements, particularly rural (areas), is directly related to their geographical location, transport connection and vicinity of urban settlements.